

Die Jerusalemse tempelkultus se huweliksmaatreeël versus Christelike waardes

A G van Aarde
(UP)

ABSTRACT

The marriage arrangements in the Jerusalem Temple cult in opposition to Christian values

Equal access for everyone to God's grace in an unmediated way is a central aspect of Jesus' presentation of the Kingdom of God. Inclusivity and egalitarianity should be regarded as essential aspects of Christian selfunderstanding. This article aims to show how these values stood in opposition to the marriage arrangements in the Jerusalem Temple cult. Marriage strategies during the patriarchal and monarchical periods prior to the first-century Jerusalem Temple cult are also briefly touched upon. In a following up article the author will argue that Paul's use of the notion "adopted as children of God" should be seen as an expression of the Christian values advocated within an inclusive and egalitarian community.

1 INLEIDING

In twee opeenvolgende artikels¹ gaan ek probeer om 'n saak daarvoor uit te maak dat die uitdrukking "aanneming tot kind van God" (*υιοθεσία*) verstaan behoort te word teen die agtergrond van 'n spesifieke konteks. Die tweede artikel fokus op die argument dat Paulus die term "aanneming tot kind" (*υιοθεσία*) bruikbaar geag het om die evangeliese waardes te beklemtoon dat alle mense gelyke toegang tot die genade van God het. Die byvoeglike naamwoorde "alle" en "gelyke" het onderskeidelik betrekking op die evangeliese waardes van "inklusiwiteit" en "egalarieteit". In hierdie artikel word geredeneer dat hierdie waardes geformuleer is teen onder andere die Jerusalemse tempelkultus se huweliksmaatreeëls. Dit is met ander woorde waardes wat in skerp opposisie gestaan het met die konvensionele opvatting wat tradisioneel gangbaar was en is in die leefwêreld van die inwoners van die gebied rondom die Middelandse See. Dit is waardes wat teruggevoer kan word na Jesus van Nasaret self².

Ten spyte van al die verskillende en soms uiteenlopende tendense in die verstaan van Christene oor wie Jesus werklik was en oor hoe Hy as "Goddelike redder" van mense voorgestel kan word, is daar in hierdie

verband oor één ding nie twyfel nie: al die skrywers van die boeke van die Nuwe Testament ag die waardes “inklusiwiteit” en “egalariteit” as deel van die hart van hulle onderskeie boodskappe. In my eie werk oor die historiese Jesus en die oorspronge van die Jesusbeweging en die vroegste kerk³ het ek gewys op die verskynsel van verskeidenheid onder die eerste Christene. Hierdie verskeidenheid het ook in die Nuwe Testament neerslag gevind. Daar is selfs aanduiding dat sommige volgelinge van Jesus moeilik afskeid geneem het van sake wat die Jerusalemse kultus gekenmerk het. Nêrens kan egter aangetoon word dat enigeen van die skrywers van die Nuwe Testament self doelbewus die waardes van “inklusiwiteit” en “egalariteit” teëgestaan of bestry het nie. In hierdie eerste van twee artikels word aandag gegee aan die konvensionele opvattinge van die Jerusalemse tempelkultus. Die klem word veral gelê op die huweliksmaatreëls wat binne hierdie kultus gegeld het.

2 DIE JERUSALEMSE KULTUS

In die tyd van die ontstaan van die Jesusbeweging word die mense wat ons “Israeliete” noem, of soos Paulus na sy bekering na hulle verwys: “Israel volgens die vlees” teenoor die “Israel van God”, deur die Joodse geskiedskrywer, Josefus, in vier faksies onderverdeel⁴: Sadduseërs, Fariseërs, Esseners en Selote. Laasgenoemde het as groep eers in 68-70 nC gedurende die Joodse oorlog ontstaan. Voor hierdie tyd het die term “seloot” (*σηλωτής*) alleen betrekking gehad op ’n “yweraar” vir getroue wetsonderhouding. Of die Selote wat later tot stand gekom het, verband hou met die militante groep wat sedert die láát vyftigerjare begin optree het en as die “Sicarii” (“swaardvegters”) bekend staan, en of beide die Selote en die Sicarii gegroei het uit die beweging wat Josefus die “Vierde Filosofie” genoem het, is vrae wat nie nou hier ter sake is nie⁵. Wat wel vir die doeleindes van hierdie artikel belangrik is, is dat Israel ’n tempelstaat was en dat die “beleid” van al hierdie verskillende groepe, insluitende die ewangeliese waardes van die Jesusbeweging, bepaal was deur hulle onderskeie perspektiewe op die reinheidsideologie van die Jerusalemse tempelkultus - ’n ideologie wat die konvensies van die hele Israelitiese samelewing as eksklusiwisties en hiërgargies gestempel het. Dit het die familiële, die politieke, ekonomiese en godsdienstige lewe ingesluit.

Die Sadduseërs wat hulle oorsprong in die aristokratiese Hasmoniese familie het, het sedert die Makkabese oorlog in die tweede eeu vC oor die tempelstaat in Jerusalem geheers. Sedert hierdie tyd is die hoëpriesters vanuit hierdie familie aangestel wat meegebring het dat die priesters met

gekompromiteerde familiebelange die kultiese handelinge, wat die invordering van offergawes ingesluit het, bepaal het. Offergawes het die hartslag gevorm van die belastingstelsel wat veronderstel was om te rus op die ekonomiese waardes van resiprositeit en redistribusie. Die “volk van die land” het met die produkte van hulle kleinboerderye die aristokratiese tempelelite met goedere voorsien. As gevolg van die patronaatstelsel moes die elite as beskermhere teruggee deur na die behoeftiges om te sien. Godsdien, ekonomie, familiebelange en politiek was dus in hierdie samelewing ineengeveg. Die ewewig in hierdie hiërargies gestratifiseerde samelewing van “beskermhere” en “onderdane” het op ’n mespunt gerus⁶.

Toe die hiërargiese leer langer geword het deurdat meer belastinge na heersers boontoe op die trappies van die leer voorsien moes word, was die kleinboere onderaan die leer verplig om meer surplusse op kleiner landjies te voorsien, terwyl minder deur die veronderstelde “beskermhere” na die behoeftiges afgewentel is. Belasting het dus meer as verdubbel⁷. Galilese kleinboere moes byvoorbeeld nie net hulle tempel-belasting betaal en hulle offergawes aan Saddusese elite voorsien nie, maar ook aan ’n Herodiaanse koningshuis. Herodes en die hoëpriester moes weer hulle tribute aan die keiser betaal. Die uitgebreide families in die kleinboerderygemeenskap het begin opbreek, armoede het begin toeneem en sekere ongelukkiges het selfs begin sukkel om van aalmoese te oorleef, sodat die volgende prentjie die inhoud van ’n storie van Jesus in die Lukasevangelie (16:19-31) geword het: ’n Bedelaar lê voor die toe hekke van ’n ryk meneer se huis en straathonde oorweldig die verswakte arme deur die afvalkos wat buite die hekke van die ryk aristokraat se huis gegooi word, gulsig by hom oor te neem en selfs begin vreet aan die halfdooie, wat net God het om hom te help, want dit is wat die naam “Lasarus” beteken⁸.

Afvalkos is nie iets wat by die Jerusalemse tempelkultus pas nie. Hierdie kultus se reinheidsmaatreëls bestaan onder andere uit streng dieetvoorskrifte. Soos wat daar rein kos en onrein kos is, is daar rein diere en onrein diere. Honde en varke is simbole van onrein mense. Rein mense is die “seuns van Abraham”. Die besnydenis is hiervan die sigbare teken. Wanneer Israelitiese mans ouer as twintig is, kan hulle in die “heilige plek”, die tempel, se “voorhof van die Israeliete” ingaan om God deur middel van die “gawes”, wat eintlik deur God aan hulle gegee is, tot vergifnis van hulle oortredings van die reinheidswette te versoek. Die priesters ontvang hierdie “gawes” en hulle bring die offer aan God, maar intussen ontvang die keiser sy deel en dit bly vir Jesus ’n vraag of God wel ontvang wat Hom toekom⁹! In die “reinste” plek in die tempel kom net die

“belangrikste priester”, die hoëpriester, en ook net op die “reinste” sabbatdag van die jaar, die “groot versoending”! So word die eksklusiwistiese en hiërargiese reinheidsvoorskrifte deur kalender-, besnydenis- en dieetvoorskrifte reguleer¹⁰. Maar die skrywer van die Lukas-Handelinge korpus vertel ons dat Jesus op só ’n wyse geleef het asof die tempel by implikasie nie voorhowe gehad het nie¹¹. Matteus (12:1-8) weer beklemtoon Jesus se ongeërgdheid met die reëls rondom die Sabbatdag en met die tempelkultus. Paulus (Gal 6:12-13) sê dat Jesus se kruisdood metafories heenwys op die skynheiligheid wat met die besnydenispraktyk gepaardgaan en Markus (7:14-23) lewer die tradisie oor, naamlik dat Jesus die spot gedryf het met die gebruike in verband met die dieetvoorskrifte.

Die Esseners en die Fariseërs kan as partye in opposisie van die Sadduseërs gesien word. Die Sadduseërs se beheer van “God se huis”, in die oë van Jesus ’n “grot waar rowers woon”, was vir sowel die Esseners as die Fariseërs ’n steen des aanstoots. Hoe sou hulle hierdie mag kon neutraliseer? Hulle is nie van Hasmoniese afkoms nie en hoëpriesters is nie uit hulle midde gebore of as gevolg van nepotisme uit hulle eie elite families deur selfaangestelde magtiges aangewys nie. Wat die Esseners gedoen het, was om doodgewoon uit Jerusalem pad te gee en die tempel met hulle eie gemeenskap by Qumran te vervang¹². Die Esseners het die Jerusalemse kultus geag as heeltemal korrup (vgl 1 QpH 8:8-13; 12:9). Vir hulle het die Qumrangemeenskap die plek van die “ware tempel” ingeneem (vgl 1 QS 5:6; 8:5, 9; 9:6).

Die Fariseërs se beleid as “opposisieparty” was vindingryk¹³. In plaas daarvan om “God se huis” te vervang, het hulle dit verruim deur die maatreëls wat met die Jerusalemse tempelkultus verband hou, na daardie sfeer uit te brei waar Fariseërs wel beheer kon uitoefen. Elke “seun van Abraham” se huis is deur hulle verklaar as ’n replika van die tempel¹⁴. Die bouvorm van die huis was op dié van die tempel gemodelleer. Vrouens en kinders was tot hulle eie kwartiere beperk, net soos in die Jerusalemse tempel. Bowaal het maatreëls rondom maaltye, veral die sabbatdagsmaal wat die replika van die offermaaltyd in die tempel was¹⁵, gepaardgaande met die allerlei dieet- en reinheidsvoorskrifte, die plattelandse huishoudings “heilige plekke” gemaak.

Vir ’n kleinboerderygemeenskap waar gesinne, wat woon in armsalige huisies, reeds verarm was en begin verkrummel het onder die swaar las van tempelbelasting, graan-, diere- en sondeoffers en tolgeld wat by strategiese plekke op pad na die markte in die stede geëis is, het die Farisiese voorskrifte soos ’n swaar juk op hulle gelê. ’n Opstandigheid teen hulle eie koninklike elites, soos teen die heidense oorheersers, het baie na

aan die oppervlak gelê. Die verlange na 'n "populêre" messiaanse koning het gegroei¹⁶. Bendeleiers wat sporadies die owerhede teëgestaan het, is as "messiasse" gesien en vir boewe wat owerheidpatrollies aangeval het, is dikwels skuilplek aangebied. Tollenaars is as belastinggaarders gehaat soos diewe wat jou persoonlik beroof.

Tog kon ook 'n Israelitiese kleinboer daar ver in "Galilea waar die heidene woon" (kyk 1 Makk 5:15; Matt 4:15), nie die Jerusalemse kultus so maklik ignoreer nie. Immers, so het Jesus volgens die Matteusevangelie (23:2) gesê: Die Fariseërs, as verteenwoordigers van hierdie kultus, het op die "stoel van Moses gesit", en volgens die 1983 *Afrikaanse Bybelvertaling* beteken dit dat hulle die gesag gehad het om die "wet van Moses" te vertolk. Ten spyte van die feit dat die Fariseërs na die kleinboere, die "volk van die land", verwys het as "onkundiges met betrekking tot die tora"¹⁷, vorm die wet van God die gewete van elke "ware Israeliet". Die tora het die konvensionele wysheid bevat¹⁸. Enersyds is "God se Wysheid" met die tora gelyk gestel (kyk o a Ben-Sirag 1:25-27; 6:37; 15:1; 19:20; 24:23; 33:2-3; Barug 4:1). Andersyds was hierdie "Wysheid van God" as slegs geldend vir Israel gesien (kyk o a Ben-Sirag 24:8-2; Wysheid van Salomo 10:1-21). Die konvensie het aangedring dat ook die vroom plattelandse kleinboer op die groot godsdienstige feesdae die pelgrimstog na Jerusalem moes aanpak en dat die tempelbelasting betaal moes word. Buitendien het die ontvangers van die tempelbelasting vanaf Jerusalem na die platteland toe gekom om dit daar te kom haal as jy nie self jou deel in die skatkis in die voorhof van die tempel gegooi het of jou "verkeerde" muntstukke by die "geldtafels" teen aansienlike kommissie vir die regte tora-voorgeskrewe gemunte silwermuntstukke omgeruil het nie¹⁹. Hierbenewens het die tempelbepaalde huwelikmaatreëls jou gedurig aan Jerusalem herinner. In elke huishouding is getrou, ook op die Galilese platteland. Die reëls wie met wie mag trou, is deur die tora bepaal. Die hiërargie wat die patroon van die tempelgemeenskap gevorm het, was in die na-eksiliese huwelikmaatreëls duidelik sigbaar²⁰.

Ons moet onthou dat die leefwêreld van die Bybel patriargaal van aard was. Alles het geskied vanuit die belange van die gesinshoof. Dit kan ook as patrilokaal beskryf word. 'n Eggenote het 'n "vreemdeling" in haar man se huishouding gebly totdat sy geboorte aan 'n seun gegee het. In samelewings met "patrilokale residensie" het die man sy hele lewe op of naby die plek van sy geboorte deurgebring. Dit het gelei tot 'n kerngroep manspersone wat deur bloedverwantskap bepaal was. Die groep is aangevul deur eggenotes wat vanuit die naburige dorpies afkomstig was. Dit was 'n samelewing wat gekenmerk was deur sterk kompetisie op die gebied van

die politiek en ekonomie ter wille selfhandhawing en oorlewing. Identiteit het gefunksioneer in groepsverband. Daarom word daar onderskei tussen die “familie van prokreasie” en die “familie van oriëntasie”. In eersgenoemde geval word daar byvoorbeeld na iemand verwys as “Simon seun van Jona” en in laasgenoemde geval na die “seuns van Abraham”. Bruce Malina onderskei verder drie verskillende tipe huwelikstrategieë in die leefwêreld van die Bybel, te wete “versoenende”, “aggressiewe” en “defensiewe”. Met die term “huwelikstrategie” word bedoel dat huwelikmaatreëls verband hou met die wyse waarop die samelewing georganiseer is. Bogenoemde drie tipes hang breedweg saam met drie opeenvolgende periodes in die lewe van Israel: die aartsvaderperiode, die koningsperiode en die na-ballingskap tweede tempelperiode.

Daar kan op die volgende inligting in verband met die “versoenende” strategie gedurende die aartsvader-immigrante periode gewys word: Abraham het na Kanaän geïmmigreer wat reeds bewoon was deur mense gegroeper in stadstate onder konings. Huwelike was endogamies. Dit het gelei tot die aandrang dat ’n eggenote uit die eie familie moes kom. So trou Abraham byvoorbeeld met sy halfsuster (Gen 20:12). Nahor met sy broer se dogter (Gen 11:29). Isak met sy pa se broer (sy oom) se seun (sy neef) se dogter (Gen 24:15). Esau met onder andere sy pa se broer (sy oom) se dogter (sy niggie) (Gen 28:9). Jakob met sy ma se broer (sy oom) se dogters (Gen 29:10). Amram, Moses se pa, trou met sy pa se suster (sy tannie) (Eks 6:20; Num 26:57-59). Omdat getroude vroue geheel en al ingebed was in die strukture wat hulle mans se eer en skande bepaal het, was “seksuele gasvryheid” kenmerkend van die aartsvader-immigrante periode. Vroue is vir ander “aangebied” ter wille van die verkryging van hoër sosiale status en ekonomiese voordeel. So byvoorbeeld bied Abraham Sarai aan vir die Farao ter wille van ekonomiese voordeel (Gen 12:14-16). Lot bied sy dogters in die teenwoordigheid van sy aanstaande skoonseuns aan vir die mans van Sodom ter wille van die eer van sy gaste (Gen 19:6-9). Die oudste en die jongste dogters van Lot se kinders (volgens legende onderskeidelik die voorvaders van die Moabiete en die Ammoniete) word deur Lot self verwek (Gen 19:31-38). Abraham bied Sara, sy pa se dogter, dit wil sê sy halfsuster, met wie hy getroud was (Gen 20:12), aan vir koning Abimelek van Gerar ter wille van voordeel in ’n nuwe land (Gen 20:1-18). Jakob was bereid om Dina, sy dogter by sy vrou Lea, se ontering deur Sigem oor te sien, hoewel Dina se broers, Simeon en Levi, dit nie ongewreek daar gelaat het nie (Gen 34:30-31; 49:5-7). Aan die ander kant het Ruben egter sy pa Jakob (Israel) oonteer toe hy skuldig was aan bloedskande met Bilha, Jakob se slavin vrou (Gen 35:21-22; 49:3-4). In hierdie

periode was poligamie gebruiklik. Ons lees in hierdie verband van onder andere Abraham (Gen 16:1-4; 25:1-6), Isak (Gen 24:67), Esau (Gen 20:34; 28:9) en Jakob (Gen 29:21; 30:12) wat met meer as een vrou getroud was.

In die voor-ballingskap koningsperiode gaan die “versoenende” strategie oor in ’n “aggressiewe” een. Die storie oor Sigem wie se ontering deur haar broers gewreek is, is reeds ’n aanduiding van hierdie nuwe huwelikstrategie. Volgens hierdie strategie probeer ’n pa, insoverre die beperkings op bloedsbande dit moontlik maak, vir sy dogters huweliksmaats kies wat deel is van die “familie van oriëntasie”. Sodoende is die kollektiewe familie-eer versterk. In die lig van die patrilokale gebruik word seuns van die pa weer aangemoedig om met vroue te trou wat nie familiaal verwant is nie. So gesien, is huwelike dus deel van ’n wedywerende (agonistiese) samelewing waar familiehoofde aggressief ten koste van buitestaanders groter geo-politieke mag verkry. Hierdie strategie veronderstel poligamie en die onverbiddelike gesag van die familiehoof oor sy gesin. ’n Mens kan in hierdie verband oor koning Dawid (kyk 1 Sam 25:39-43; 27:3; 2 Sam 3:2-5) en veral oor koning Salomo (kyk 1 Kon 11:1-5) nalees. Teveel vroue uit nie-verwante stamme (“families van oriëntasie”) het egter konflikerende belange geskep. Die stories oor onder andere Salomo (1 Kon 11:1-3), Rehabeam (1 Kon 14:21-24) en Asa (1 Kon 15:11-14; 22:46) is hiervoor bekend. “Seksuele gasvryheid” is in hierdie periode gesien as ’n aantasting van die eer van die man, omdat sowel die getroude vrou as die ongetroude dogters onlosmaaklik deel van die man se domein is. Owerspel is dus as ’n ernstige oortreding van ’n ander man se gesag geag. Die verleiding of verkragting van ’n ongetroude meisie het nie meer veroorsaak dat sy voortaan aan die vergryper behoort het nie. Alleen die pa sal daarvoor beslis (Deut 22:23-27) en die broers sal beslis wraak neem (Gen 34:30-31). Egskeiding kon op grond van ooreenkoms tussen mans gereël word. Volgens Deuteronomium 24:1 kon ’n egskeidingsbrief gegee word en dit het bepaal dat ’n man sy regte op sy vorige eggenote verloor het. Hy kon haar dus nie terugvat as sy weer sou trou nie. Slegs mans het ’n regs persoonlikheid gehad. Weduwees en ongetroude geskeides kon wel soos mans juridiese ooreenkomste aangegaan het. “Seksuele gasvryheid” is verbied (Deut 24:4) en dit het ook verband gehou met die profete se beswaar teen tempelprostitusie (Hos 4:14-19; Jer 5:7-9; Eseg 16:22).

Maatreëls met betrekking tot huwelike gedurende die na-ballingskap tweede tempelperiode is sterk deur kultiese reinheidsmaatreëls bepaal. So byvoorbeeld is huwelike slegs goedgekeur as dit binne die eie “groep van families”, die “familie van prokreasie”, dit is die “huis van Israel”,

plaasgevind het²¹. Huwelike het die voortsetting van “heilige saad”, dit is biologies gesien “kinders van Abraham”, in die oog gehad²². Die praktyk van die besnydenis en die toegang tot die tempel as plek van God se teenwoordigheid hang baie nou hiermee saam. Die gebod tot egskedding het volgens huwelikhervormingmaatreëls (Neh 9-10; Esra 9-10) die ontbinding van ongewenste “gemengde huwelike” ten doel gehad²³. Hierdie huweliksmaatreëls was ingebed in die stratifikasie van mense van heilig tot minder heilig tot onrein²⁴:

- 1 Priesters
- 2 Leviëte
- 3 Volbloed Israeliete

- 4 Onwettige kinders van priesters
- 5 Bekeerlinge (proseliete) vanuit die heidendom
- 6 Bekeerlinge vanuit diegene wat vroeër slawe was, maar vry geword het

- 7 “Basters” (gebore uit bloedskanie of owerspel)
- 8 “Vaderloses” (diegene wat sonder ’n vader of plaasvervangende vader grootword en dus nie in die strukture van eer ingebed is nie)
- 9 Vondelinge
- 10 Mans wat ontman is (eunugs)

- 11 Ontmande mans wat sedert geboorte so is
- 12 Diegene met seksuele misvorming
- 13 Hermafrodiete (tweeslagtige mense)

- 14 Heidene (nie-Jode)

Die beginsel ten grondslag van hierdie klassifikasie hou verband met die huweliksmaatreëls wat gedurende die tweede tempelperiode gegeld het²⁵. Dit het ook bepaal wie met wie mag trou en wie in die tempel mag ingaan waar “God se volk” vir die lees van die Skrifte bymekaar gekom het.

Bogenoemde veertien groepe kan in sewe kategorieë ingedeel word. Die priesters, Leviëte en “volbloed” Israeliete vorm die eerste kategorie. “Onwettige” (*illegal*, nie *illegitimate* nie) “kinders van priesters” was kinders wat gebore is uit die huwelike wat vir priesters ontoelaatbaar was. ’n Priester is verbied om met ’n vrou te trou wat reeds “aan ’n man

behoort” het, soos byvoorbeeld weduwees, geskeides of verkragtes. Hierdie “onwettige kinders” van priesters het saam met beide groepe proseliete die vierde kategorie gevorm. Basters, vaderloses, vondelinge en ontmandes vorm die vyfde kategorie. Diegene wat as eunug gebore is, diegene met misvormde geslagsorgane en hermafrodiete, mense wat met ander woorde hoegenaamd nie kon trou nie, het die sesde kategorie uitgemaak. Mense van ander “etniese oriëntering”, diegene met ander woorde buite “God se volk as verbondsvolk”, vorm die sewende kategorie. Enige betrokkenheid by hierdie mense is uitermate sterk in Israel ontmoedig. Die tweede laaste kategorie kon biologies nie ’n bydrae maak tot die voortsetting van “heilige saad”, die “kinders van Abraham”, nie. “Ware Israel” het eintlik net uit die eerste drie kategorieë bestaan. Hulle kon met sekere beperkings vrylik onder mekaar trou. Mans van die vierde kategorie het wel tot Israel behoort en is toegelaat om met Leviëte en “volbloed” Israëliëte te trou, maar hoegenaamd nie met priesters nie. Die vyfde kategorie was eenvoudig as “onrein” geag, mense buite die verbond, gedoem om, wat die tempel in Jerusalem betref, nie verder as die tempelplein, die sogenaamde “hof van die heidene” te kom nie, dit wil sê verplig was om te lewe asof God nie bestaan nie²⁶: Mense wat geëtiketteer was as nie deel van die “kinders van Abraham” nie en daarom nie “seuns van God” nie. As so iemand sou wou trou, dan alleen met een van die ander “onreines” waaronder ook die heidene gekategoriseer is. So nie, het so iemand ongetroud gebly. In ’n samelewing waar die eer van ’n man, eintlik sy ganse sosiale identiteit, bepaal was deur sy status as lid van die Abrahamsfamilie en sy bydrae tot die biologiese voortsetting van dié familie, is ’n ongetroude status - om die minste daarvan te sê - iets met ernstige implikasies.

3 SLOTPMERKING

In die artikel wat hierop volg, begin ek deur na drie prominente Bybelse figure te verwys, te wete Jesus, Paulus en Petrus. Van hierdie drie was sowel Jesus as Paulus ongetroud - dié twee wie se sienings oor inklusiwiteit en egaliteit met mekaar ooreenstem. Volgens die sinoptiese evangelies was Petrus getroud (kyk Mark 1:29-31; Matt 8:14-15; Luk 4:38-39). Oor wat die rede sou wees waarom Jesus en Paulus ongetroud was, kan ’n mens bloot spekulêr, hoewel ons meer inligting in hierdie verband oor Jesus as oor Paulus het²⁷. Wat egter wel opvallend is, is dat sowel Jesus as Paulus na God as “Abba” verwys het en dat beide van mening was dat God mense wat nie biologies tot die Abrahamsfamilie

behoort nie, dit wil sê nie as “kinders van God” gereken kan word nie, tot “kinders van Abraham” kan aanneem. Paulus kontinueer die verkondiging van die historiese Jesus dat *alle* mense *gelyke* toegang tot die genade van God het. Hierdie artikel het aangetoon dat die evangeliese waardes van “inklusiwiteit” en “egalariteit” verstaan moet word as in opposisie teen die die huweliksmaatreëls wat gegeld het in die Jerusalemse tempelkultus.

NOTAS:

- 1 A G van Aarde, “Aanneming tot kind van God” (*ἰοθεοῦ*) by Paulus in Romeine 8 teen die agtergrond van die Jerusalemse tempelkultus”, word in *Skrif en Kerk* 19/1 (1998) gepubliseer.
- 2 Kyk onder andere A G van Aarde, “Die historiese Jesus, die Jesus-beweging en die vorming van die kerk”, *HTS* 51/3 (1995), 629; A G van Aarde, “Die historiese ondersoek na Jesus van Nasaret in perspektief”, *HTS* 52/2&3 (1996), 477; J D Crossan, *Who is Jesus? Answers to your questions about the historical Jesus* (With R G Watts), New York 1996, 61 en 172; R W Funk, *Honest to Jesus: Jesus for a new millennium*, San Francisco 1996, 41.
- 3 Van Aarde, *HTS* 51/3 (1995), 632-633.
- 4 Kyk A G van Aarde, *Kultuurhistoriese agtergrond van die Nuwe Testament: Die eerste-eeuse Mediterreense sosiale konteks*, Pretoria 1994, 86-124.
- 5 Van Aarde, *a w*, 1994, 152-157.
- 6 Vergelyk onder andere E W Stegemann & W Stegemann, *Urchristliche Sozialgeschichte: Die Anfänge im Judentum und die Christuskirchen*, Stuttgart 1995.
- 7 D A Fiensy, *The social history of Palestine in the Herodian period: The land is mine*, Lewiston 1991, 100-101.
- 8 Vergelyk Bernard B Scott, *Hear then the parable: A commentary on the parables of Jesus*, Minneapolis 21990, 141-159.
- 9 Markus 12:13-17 [parallele tekste: Mat 22:15-22; Luk 20:19-26]; Tomasevangelie 100:1-4; Egerton Evangelie 3:1-6 - kyk R W Funk & R W Hoover, *The Five Gospels - What did Jesus really say? The search for the authentic words of Jesus*, San Francisco 21997, 102-103.
- 10 Kyk J D G Dunn, *The parting of the ways: Between Christianity and Judaism and their significance for the character of Christianity*, London 1991, 28-31.
- 11 Kyk H Conzelmann, *Die Apostelgeschichte*, Tübingen 1963, 123 - na aanleiding van Handeling 21:30.
- 12 Kyk B Gärtner, *The temple and the community in Qumran and the New Testament*, Cambridge 1965, 18-21; G Klinzing, *Die Umdeutung des Kultus in der Qumrangemeinde und im Neuen Testament*, Göttingen 1971, 50-93.
- 13 Kyk A J Saldarini, *Pharisees, Scribes, and Sadducees in Palestinian society: A sociological approach*, Wilmington 1988:234.
- 14 Kyk J Neusner, *From politics to piety*, Englewood Cliffs 1973, 75; J H Elliott, “Temple versus household in Luke-Acts: A contrast in social institutions”, in: *The world of Luke-Acts: Models for interpretation* (Edited by J H Neyrey), Peabody MA 1991, 211-240; J H Elliott, “Household and meals versus the

- Temple purity system: Patterns of replication in Luke-Acts”, *BTB* 21/3 (1991), 102-108.
- 15 Kyk J Neusner, *The Way of Torah: An introduction to Judaism*, North Scituate, MA 31979, 47.
- 16 Kyk R A Horsley & J S Hanson, *Bandits, prophets, and messiahs: Popular movements in the time of Jesus*, Minneapolis 1985.
- 17 Kyk D P Seccombe, *Possessions and the poor in Luke-Acts*, Linz 1982.
- 18 Kyk B Witherington, *Jesus the sage: The pilgrimage of wisdom*, Minneapolis 1994, 114-116.
- 19 Kyk P Richardson, “Why turn the tables? Jesus’ protest in the temple precincts”, in: *Society of Biblical Literature: Seminar papers* (Edited by E H Lovering), Atlanta 1992, 513.
- 20 Kyk B J Malina, *The New Testament world: Insights from cultural anthropology*, Atlanta 21993, 159-161; A G van Aarde, “Social identity, status envy and Jesus’ Abba”, *Pastoral Psychology* 45/6 (1997) 451-472; A G van Aarde, “Marriage and the family: A cameo essay on Jesus’ birth and childhood” in: *The acts of Jesus*. (A forthcoming publication of the Jesus Seminar), Santa Rosa, CA 1997.
- 21 Kyk B J Malina, *The social world of Jesus and the Gospels*, London 1996, 50.
- 22 Kyk Malina, *a w*, 21993, 137-138.
- 23 Kyk Bossman, “Ezra’s marriage reform: Israel redefined”, *BTB* 9 (1979), 32-38.
- 24 Kyk J Jeremias, *Jerusalem in the time of Jesus: An investigation into economic and social conditions during the New Testament period*, Philadelphia 1969, 271-273; J H Neyrey, “The symbolic universe of Luke-Acts: ‘They turn the world upside down’”, in: *The world of Luke-Acts: Models for interpretation* (Edited by J H Neyrey) Peabody, MA 1991, 279; R W Funk, *a w*, 1996, 202 - na aanleiding van *m. Kiddushin* (4:1); *m. Horayoth* (3:8); *t. Rosh hash-Shenah* (4:1) en *t. M’gillah* (2:7).
- 25 Kyk Malina, *a w*, 159-161.
- 26 Kyk E P Sanders. *The historical figure of Jesus*, New York 1993, 229.
- 27 Met betrekking tot Jesus. kyk Van Aarde, “Social identity, status envy and Jesus’ Abba, (1997).